राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग

(National Human Rights Commission)

* राष्ट्रीय मानवी हक्क अधिनियम 1993 नुसार स्थापना

* स्थापना = 12 Oct, 1993
* कार्यालय = दिल्ली
* मंत्रालय = गृह मंत्रालय

* बोधचिन्ह = हातामध्ये उगवता सूर्य

* ब्रीदवाक्य = सर्वे भवन्तु सुखीम

* १ ले अध्यक्ष = रंगनाथ मिश्रा

* सध्याचे अध्यक्ष = अनुपकुमार मिश्रा

रचना →

* १ अध्यक्ष व ५ सदस्य → पूर्णवेळ अध्यक्ष व सदस्य

पात्रता :-

* अध्यक्ष = सर्वोच्च न्यायालयाचा ~~आजी~~ / माजी सरन्यायाधीश किंवा न्यायाधीश

* सदस्य = १ = सर्वोच्च न्यायालयाचा न्यायाधीश होण्याची पात्रता
  १ = उच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीश होण्याची पात्रता
  ३ = मानवी हक्काबाबत ज्ञान असणारे
  ३ पैकी १ महिला.

* नेमणूक = राष्ट्रपती (६ सदस्यीय निवड समितीच्या शिफारशीवरून)

६ सदस्यीय निवड समिती →

* अध्यक्ष = पंतप्रधान

* सदस्य = १) लोकसभा अध्यक्ष
  २) राज्यसभा उपसभापती
  ३) केंद्रीय गृहमंत्री
  ४) लोकसभा व राज्यसभा विरोधी पक्षनेते.

* पदसिद्ध सदस्य →

१) राष्ट्रीय अनुसूचित जाती आयोगाचे अध्यक्ष
२) राष्ट्रीय अनुसूचित जमाती आयोगाचे अध्यक्ष
} २००६ च्या सुधारित अधिनियमानुसार

३) राष्ट्रीय महिला आयोगाचे अध्यक्ष
४) राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक आयोगाचे अध्यक्ष
५) राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोगाचे अध्यक्ष
६) राष्ट्रीय बालहक्क आयोगाचे अध्यक्ष
७) राष्ट्रीय अपंग आयुक्तालयाचे आयुक्त
} २०१९ च्या कायद्यानुसार

रचना →

* पूर्णवेळ अध्यक्ष व सदस्यांची नेमणूक राष्ट्रपती

* कार्यकाल ⇒ ~~२०~~ पूर्वी → ५ वर्ष किंवा वय वर्ष ७० पर्यंत
  सध्या → ३ वर्ष किंवा वय वर्ष ७० पर्यंत
  ↑ २०१९ च्या कायद्यानुसार

* पूर्वी सदस्य पुर्ननियुक्तीस पात्र होते, सध्या अध्यक्ष ही पुर्ननियुक्तीस पात्र (२०१९ पासून)

* राजीनामा = राष्ट्रपती

* बडतर्फ = राष्ट्रपती

* वेतन व भत्ते = राष्ट्रपती
(केंद्राच्या संचित निधीतून दिला जातो)

कार्ये →

१) मानवी हक्काबाबत जनजागृती करणे

२) मानवी हक्काबाबतच्या संशोधन कार्यास चालना देणे

३) मानवी हक्काबाबत काम करणाऱ्या स्वयंसेवी संघटनांना मदत करणे.

४) भारतातील महिला व पुरूष तुरूगांना भेटी देणे व त्यांच्या वरील अन्यायाला वाचा फोडणे.

५) जागतिक दहशतवाद व राज्यांतर्गत नक्षलवाद यांच्यावर निर्बंध घालण्यासाठी केंद्र व राज्य सरकारला विनंती करणे.

६) जागतिक युद्ध होणार नाही याची काळजी घेणे

७) दंगली घडून आणणाऱ्या व्यक्तींवर नियंत्रण ठेवणे.

८) जागतिक व राष्ट्रीय पातळीवरील जीवीतहानी टाळण्यासाठी उपाययोजना सुचवणे.

5) अन्न - वस्त्र निर्मितीवर बंधने आणणे.

राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग सुधारित अधिनियम -2006

* रा.मा.ह. आयोगाचे अध्यक्ष व सदस्यात फरक असेल.

* रा. अ.जा. आ व रा. अ.ज. आ. चे अध्यक्ष हे राष्ट्रीय मा. हक्क आयोगाचे पदसिद्ध सदस्य असतील.

* रा. मा. ह. आयोगाच्या सदस्यामधील एखादा सदस्य अनुपस्थित असेल तर झालेली निवड ग्राह्य धरली जाईल.

* राज्य मानवी हक्क आयोगाची सदस्य संख्या 5 ऐवजी 3 करण्यात येईल.

राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग सुधारित अधिनियम - २०१९

* रा. मा. ह. आयोगाचा अध्यक्ष माजी न्यायाधीश असतील

* सर्वोच्च न्यायालयाचा आजी / माजी न्यायाधीश → १ सदस्य
* उच्च न्यायालयाचा आजी / माजी न्यायाधीश → १ सदस्य
* मानवी हक्काबाबत ज्ञान असणारे ③ सदस्य त्यापैकी १ महिला सदस्य असेल.

* रा. मा. ह. आ. चे अध्यक्ष व सदस्यांचा कार्यकाल ३ वर्षे किंवा वय वर्ष ७० पर्यंत असेल.

* पुर्ननियुक्तीस सदस्याऐवजी अध्यक्ष पात्र असतील.

* राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोग, राष्ट्रीय बालहक्क आयोग व राष्ट्रीय अपंग आयुक्तालयाचे आयुक्त हे पदसिद्ध सदस्य असतील.